BOK

Lior B. Sternfeld

Between Iran and Zion

Stanford University Press , 2019

ANMELDT AV Eirik Kvindesland

Til tross for et langvarig fokus på det spente forholdet mellom Iran og Israel, har historien om Irans jøder lenge fått stemoderlig behandling av både historikere og Midtøsten-eksperter. Et kjapt katalogsøk vil vise at svært lite er skrevet om Irans jødiske befolkning og deres intrikate rolle i landets historie, en forseelse som muligens kun har blitt forsterket av de siste 15 års retoriske skuddveksling mellom Teheran og Jerusalem. Med sin siste utgivelse har historikeren Lior B. Sternfeld gjort en viktig innsats i å rette opp i dette. Boken er ekte nybrottsarbeid, og gir et menneskelig og nyansert bilde av hvordan Irans omtrent hundre tusen jøder rundt 1950 reagerte på sionismen, staten Israel, og hvordan de engasjerte seg i iransk politikk og samfunnsliv. *Between Iran and Zion* er den første engelskspråklige boken som tar for seg disse emnene, og den utgjør i så måte en historio-grafisk nyvinning i et tilnærmet utforsket felt.

Riktignok finnes det enkelte eldre bøker om iranske jøder på både persisk og hebraisk, men disse kommer med tung ideologisk bagasje. På 1950-tallet skrev Habib Levy, selv jøde fra Tehran, den omfattende *Comprehensive History of the Jews of Iran* (på persisk, men senere oversatt til engelsk). De syv bindene var i stor grad basert på sekundærkilder og Levys egne opplevelser og erindringer. I 1991 fulgte israeleren Haim Tzadok opp med den noe mer akademiske *Iranske jøder under Pahlavi-dynastiet*. Tzadok hadde selv vært sionistisk emissær i Iran og overdrev nok sionismens betydning blant iranske jøder. Felles for

«Åpner et nytt felt innen midtøstenhistorie.»

begge verkene er at de framstiller iranske jøder som konstant marginaliserte og undertrykte, med den «logiske» følgen at de må emigrere til Israel. Sternfeld bryter med denne «ghetto»-tilnærmingen og viser hvordan jøder lenge har vært en naturlig og integrert del av det iranske samfunnet.

Bokens røde tråd spinner rundt iranske jøders forhold til moderne nasjonalprosjekter som sionisme, iransk nasjonalisme og avslutningsvis de islamistiske og anti-koloniale bevegelsene som deltok i revolusjonen i 1979. Her vil mange kunne la seg overraske av Sternfelds funn. Iranske jøder lot seg ikke definere av religion eller etnisitet, men fulgte generelt den iranske befolkningen og deltok aktivt i de fleste politiske bevegelsene som preget Iran på 1900-tallet. Sternfelds detaljerte beskrivelser av jødernes rolle i den islamske revolusjonen

er spesielt interessant lesning. Hvordan iranske jøder forholdt seg til sionismen, og senere til Israel, er sammensatt. Sternfeld hevder at de iranske jødene stort sett var sympatisk innstilt, men at få av dem faktisk valgte å emigrere til Israel. De mente at sionismen var en god idé for andre jøder, men ikke for dem selv (s. 90). Iran opplevde derfor aldri noe stort jødisk «exodus», slik tilfellet var i for eksempel Irak og Egypt. Blant dem som forlot Iran, dro mange til USA eller Europa, og blant de rundt tjue tusen som faktisk reiste til Israel valgte noen å flytte tilbake til Iran. Med dette innleder Sternfeld en interessant diskusjon om iransk sionisme, og forklarer dermed de komplekse posisjonene til jøder som sympatiserte med det sionistiske prosjektet, men fortsatt kjente sterk tilhørighet til Iran. I så måte skriver han seg inn i en større debatt, med historikere som Michelle Campos og Orit Bashkin som beskriver hvordan sionismen blant jøder i Midtøsten smeltet sammen med lokale identitetsprosjekter, ofte i tilsynelatende paradoksale former.

Hvis noe skal påpekes må det være at boken til tider blir litt tynn. Med skarve 130 sider er det grenser for hvor dypt den kan gå, og det er ikke til å komme ifra at perspektivet til tider kan bli noe elitistisk. Sternfeld gjør god bruk av utgitte memoarer og dagbøker, de fleste av dem utgitt i Iran og Israel. Memoarene til ambassadører og partiledere er fascinerende og uunngåelige kilder, men i denne sammenhengen reflekterer de elitens perspektiver, og man savner til tider kildemateriale som reflekterer lavere sosiale lag. Dette blir tydelig når Sternfeld hevder at det mindretallet av iranske jøder som faktisk emigrerte til Israel i de første årene etter 1948 ofte var fattige (s. 72). Det er sannsynligvis korrekt, men forklaringen er tynn og det tas nesten for gitt at disse emigrerte av økonomiske årsaker. En bedre diskusjon av deres motiver og forhold til

sionismen ville gitt boken større sosial dybde. Gitt at mange av disse immigrantene og deres etterkommere i dag bor i Israel, burde det være en overkommelig oppgave å inkludere deres side av fortellingen.

Mer persisk kildemateriale fra Iran kunne også vært en fordel, men her møter Sternfeld som israelsk statsborger naturlige begrensninger. Dette er til dels veid opp for med omfattende bruk av persiske aviser, mange av dem tilgjengelige i biblioteker utenfor Iran. Mer overraskende er det kanskje at mye hebraiskspråklig arkivmateriale fra Israel er utelatt. Sternfeld har riktig nok tatt seg en tur til Central Zionist Archives i Jerusalem, men her er det flere mapper som er utelatt eller kanskje ikke funnet, som for eksempel dagbøkene til flere iransk-jødiske sionister. Andre arkiver i Israel inneholder dessuten interessante beretninger fra sionistiske agenter om iranske jøder og generelle politiske forhold i Iran. Noe av dette er allerede kjent i den hebraiske litteraturen om Iran, men mye ville vært nytt og informativt for engelsk-språklige lesere. De omfattende rapportene i arkivene kunne også bidratt til en større geografisk spredning av historien, ut fra urbane sentre som Teheran, Isfahan og Abadan til mer perifere byer som Mashhad og Tabriz, også hjem til betydelige jødiske grupper. Likevel kan ikke én bok dekke alt, og ubalansen i kildemateriale tyder kanskje heller på behovet for en oppfølger enn konkrete mangler i seg selv. Alt i alt åpner *Between Iran and Zion* et nytt felt innen midtøstenhistorie, hvor vi utvilsomt kan vente oss mye interessant de neste årene.